Vis op het menu, maar hoe lang nog?

Senegalese vissers op zoek naar een duurzame toekomst

Senegalese vissers aan het werk in hun pirogues © Greenpeace Afrika

In tegenstelling tot vele van zijn buurlanden telt Senegal een zeer grote lokale visserijsector die een essentiële rol speelt in de lokale voedselzekerheid. Maar de tienduizenden vissers zijn met te veel en moeten de zee delen met buitenlandse concurrenten en Russische piraten, waardoor de visbestanden dramatisch dalen. Gelukkig blijven de Senegalese regering en de vissersorganisaties niet bij de pakken zitten.

Senegal en zijn vis

Een Belg eet gemiddeld 10 kg vis per jaar, een Senegalees 28 kg. Veel meer dan bij ons is de zee er van cruciaal belang voor de lokale voedselzekerheid en is vis er een essentiële eiwitbron. Voor West-Afrika is de Atlantische Oceaan gelukkig zeer gul: van december tot mei blaast een warme landwind het oppervlaktewater zeeinwaarts en voert een golfstroom koud water – en veel vis – richting kust. Dit zorgt voor een sterke concentratie van vooral kleinere vissen zoals sardines en makreel in de exclusieve economische zones van de West-Afrikaanse kuststaten.

Ook voor de economie en de werkgelegenheid is de visserij enorm belangrijk. Naar schatting 15% van de actieve bevolking is botenbouwer, visser of heeft een job verderop in de keten. Daar zijn het vooral vrouwen die instaan voor het verwerken, drogen, roken en verkopen van vis. Ook in de Senegalese exportcijfers neemt vis een steeds belangrijkere plaats in. In 2011 werd 39% van de vangst geëxporteerd tegenover 27% in 2006.

EEZ

Een exclusieve economische zone (EEZ) is het gebied tot 370,4 km buiten de kust van een staat. De VN voorziet in deze mogelijkheid sinds haar Conventie over Zeerechten. Binnen deze zone heeft het land het alleenrecht op de exploitatie van de aanwezige grondstoffen, het recht op visserij en het recht op wetenschappelijk onderzoek. Een land dat een EEZ instelt, is verantwoordelijk voor het beheer ervan maar kan visrechten verkopen aan buitenlandse schepen. De Senegalese kustlijn is 718 km lang en zijn EEZ is 159.000 km² groot.

Artisanale visserij

Traditioneel gingen Senegalese vissers met prauwen de zee op. Vandaag zijn hun boten steeds groter en hebben ze meestal een gps om de beste visplaatsen terug te vinden. En vooral: ze zijn steeds talrijker. De FAO schatte in 2011 het aantal gemotoriseerde *pirogues* op 15.000, drie

keer meer dan 30 jaar geleden. Een stijging die er vooral gekomen is door het totale gebrek aan regulering en door overheidssubsidies voor brandstof en vismateriaal. “Iedereen kan zomaar visser worden, waardoor de lokale visserijsector veel te groot is geworden,” zegt Gaoussou Gueye van APRAPAM, de Association pour la Promotion et la Responsabilisation des Acteurs de la Pêche Artisanale à Mbour. Deze organisatie heeft zich opgewerkt tot een belangrijke spreekbuis voor de lokale vissers en predikt duurzaamheid.

In Senegal is deze ‘artisanale’ visserij goed voor 85% van de vangst die aan wal wordt gebracht. Bijgevolg draagt ze een grote verantwoordelijkheid in de overbevissing van vele vissoorten voor de kust. Dat het probleem urgent is, zal elke Senegalese visser bevestigen. De afgelopen jaren moeten ze steeds verder de zee op, vangen ze steeds minder vis en zien ze de bovengehaalde vissen steeds kleiner worden.

Thiof

Dat artisanale visserij een grote impact heeft op de visbestanden bewijst de tandbaars, lokaal bekend als *thiof*. Deze soort was vroeger heel geliefd in Senegal, maar is nu met uitsterven bedreigd. Thiof is een hermafrodiete vis: eerst is hij vrouwelijk, later mannelijk. Omdat er vooral gejaagd wordt op de grote vissen blijven er alleen vrouwtjes over. Greenpeace Afrika startte een petitie tegen de warenhuisketen Casino met als boodschap: “met uitsterven bedreigde soorten horen in zee, niet in de winkelrekken”.

Industriële visserij

De dramatische achteruitgang van de visbestanden heeft echter meerdere oorzaken. Sinds de oprichting van EEZs hebben alle West-Afrikaanse landen snel geldgewin geroken. Zij verkopen hun visrechten waardoor Europese, Russische, Koreaanse en Chinese *trawlers* voor hun kusten opduiken.

Uitgerust met de modernste opsporingsapparatuur haalt zo’n industriële vissersboot tot 250 ton per dag op, een hoeveelheid waar 100 Senegalese boten een heel jaar voor nodig hebben. Omdat zij vriesinstallaties en verwerkingseenheden aan boord hebben, wordt de vis meteen diepgevroren of tot vismeel verwerkt en kunnen de boten maandenlang op zee blijven.

Het Russische schip Oleg Naydenov © Greenpeace Afrika

De verwoestende praktijken van deze industriële visserij zijn gekend: kettingen die de zeebodem omwoelen en miljoenen zeezoogdieren en andere vissoorten die als ‘bijvangst’ in de netten terechtkomen en dood weer overboord worden gegooid.

Piraterij

Daarbovenop komt het probleem van vispiraterij. In de wetenschap dat West-Afrikaanse staten nauwelijks middelen hebben om hun EEZ te controleren, houden sommige buitenlandse schepen zich niet aan de afgesproken quota en vergunningen. De Afrikaanse westkust staat bekend als de regio met het hoogste percentage illegale vangst ter wereld. “Je moet het zien om het te geloven”, schrijft Tafsir Malick Ndiaye, rechter in het Internationaal Tribunaal over Zeerechten. “Heel wat schepen vissen in zones waar ze geen vergunningen voor hebben, blijven jarenlang op zee en laden hun miljarden-vangst over op andere boten die ermee wegvaren.”

Het is de verdienste van Greenpeace dat het probleem op de politieke agenda is beland. In 2001, 2006 en 2010 doorkruist het Greenpeaceschip de Arctic Sunrise de West-Afrikaanse kustwateren om de draagwijdte van de buitenlandse vissersvloot te onderzoeken. Russische en Litouwse schepen werden meermaals gespot in verboden zones.

Actie voor de Senegalese kust © Pierre Gleizes Greenpeace

Verkiezingen

Begin 2012, in de aanloop naar de Senegalese presidentsverkiezingen, keert de Arctic Sunrise terug naar het land om artisanale vissers samen te brengen en bewust te maken van de noodzaak aan duurzame visserijpraktijken. Met het pas opgerichte Platforme des Acteurs de la Pêche Artisanale du Sénégal (PAPAS) wordt de campagnekaravaan ‘Ma voix, mon futur’ georganiseerd. In het rapport *Main basse sur la Sardinelle* documenteert Greenpeace niet alleen de praktijken van Rusissche piratenboten, maar ook die van de toenmalige Senegalese ministers die hun eigen nationale wetten overtreden in een poging de piraterij te legaliseren.

Vermoedens van corruptie liggen voor de hand. Macky Sall, de presidentskandidaat van de oppositie, ontmoet de karavaan en belooft veranderingen indien hij verkozen raakt. De maat is helemaal vol wanneer Greenpeace andermaal het Russische schip Oleg Naydenov in een verboden zone opmerkt. De pas geïnstalleerde regering van Sall trekt daarop de licentie in van alle 29 industriële schepen die op kleine vissoorten mogen jagen.

Traditioneel Senegalees bord © Norm Copeland

Tot grote vreugde van de lokale vissers legt de Senegalese marine in januari 2014 de Oleg Naydenov, een notoir recidivist, na een zoveelste inbreuk aan de ketting. De Russen die zich nog steeds beroepen op de regularisaties van de vorige minister beschuldigen Senegalese politici dat ze zich te veel laten beïnvloeden door de groene lobby. In een felle reactie stelt Greenpeace dat piraten zoals de Oleg Naydenov een duurzame toekomst voor de visserij onmogelijk maken. De organisatie roept de Senegalese overheid op haar voortrekkersrol door te trekken op regionaal niveau. Want de Russische boten volgen de migraties van de visscholen in de Marokkaanse, Mauritaanse en Senegalese wateren zonder rekening te houden met grenzen of vergunningen.

Europa

Hoewel Greenpeace ook schepen onder Litouwse en Letse vlag in haar rapporten vermeldt, heeft de Europese Unie zich altijd fel verdedigd tegen de beschuldiging dat zij verantwoordelijk zou zijn voor de overbevissing van de West-Afrikaanse kustwateren. In 1979 ondertekenden Senegal en de toenmalige EEG een raamakkoord rond visrechten voor Europese schepen. 17 keer werd dat akkoord via een protocol heronderhandeld, tot in 2006 beide partijen boos uit elkaar gingen.

Volgens Senegalese politici moest de overbevissing door Europese boten worden gestopt. De Europese versie klinkt helemaal anders. Omdat de visbestanden snel daalden, zou Europa zelf een vermindering van de toegelaten vangst op de onderhandelingstafel hebben gelegd, gekoppeld aan een verschuiving van de financiële compensaties naar de lokale visserijsector. Vooral dat laatste zou de toenmalige Senegalese ministers niet echt hebben bekoord… Sindsdien is er dus geen protocol meer, al hebben een aantal Spaanse rederijen dat creatief opgelost door samen te werken met Senegalese bedrijven en onder Senegalese vlag te gaan varen.

GVB tegen verspilling

Na lang overleg binnen de instellingen van de Europese Unie is er sinds 1 januari 2014 een nieuw Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) van kracht. Rode draad doorheen alle teksten is duurzaamheid. Er mag enkel vis worden verhandeld die afkomstig is van duurzame visserijpraktijken. Er komen quota voor een ‘maximale duurzame vangst’ zodat visbestanden kunnen herstellen (weliswaar pas bindend vanaf 2020). Het teruggooien van bijvangst wordt verboden (weliswaar pas helemaal vanaf 2019), de overcapaciteit van de Europese visserssvloot wordt afgebouwd, kleinschalige visserij wordt extra beschermd en aquacultuur wordt gepromoot.

Naar een nieuw protocol?

Ook in de internationale hoofdstukken van het nieuwe Europese GVB is duurzaamheid het modewoord. In de toekomst wil de Unie in de bilaterale akkoorden met Afrikaanse landen investeren in wetenschappelijk onderzoek naar de visbestanden en mogen Europese boten enkel het gedeelte bevissen dat het partnerland zelf niet kan of wil bevissen. Partnerlanden worden gecompenseerd met toegangsrechten en met financiële bijstand om de lokale visserijsector te ondersteunen en te verduurzamen. Eind 2013 zitten Europese en Senegalese ambtenaren opnieuw rond de tafel om de onderhandelingen weer op gang te trekken.

In een memorandum stelt APRAPAM klaar en duidelijk dat een nieuw protocol enkel over tonijn mag gaan. Gaoussou Gueye: “De vissers ervaren het elke dag en wetenschappers bevestigen het: zo goed als alle kleinere vissoorten langs de kust zijn overbevist. Rechten verkopen aan Europese boten zou een ramp betekenen voor de lokale visserijsector. Bijgevolg kan Senegal zich in een nieuw protocol enkel engageren voor Atlantische tonijn dieper op zee, waarbij rekening wordt gehouden met de wetenschappelijke adviezen rond de overleving van de soort.”

In Senegalese havens is het altijd druk © Evgeni Zotov

Lokale prioriteiten

Praten met Europa en niet buigen voor de Russen is van levensbelang voor al wie afhankelijk is van de visvangst, maar voor APRAPAM mag de Senegalese minister van Visserij zijn prioriteit niet uit het oog verliezen: de herstructurering van de lokale sector. Om de Senegalese vissers een duurzame toekomst te geven vragen ze van de overheid een betere registratie van boten en vergunningen, een strengere controle op vismethoden en quota en meer transparantie. Daarbij stelt APRAPAM voor

het beheer te decentraliseren en vissersgemeenschappen te laten participeren in lokale structuren. Regionale en nationale instanties moeten dan die inzet coördineren en in nauw overleg met wetenschappelijke instanties beslissen over de hoeveelheid vis die mag worden gevangen. Daarnaast vragen zij aan de overheid maatregelen om de meest bedreigde soorten ademruimte te geven, bijvoorbeeld door het instellen van mariene reservaten.

In sommige havens zoals die van Mbour en Joal geven de artisanale vissers zelf het goede voorbeeld door iedereen te sensibiliseren om niet meer op jonge, onvolwassen exemplaren te vissen en in bepaalde periodes 's nachts niet uit te varen. "Alle partijen zijn van goede wil en er zijn het afgelopen jaar genoeg vergaderingen geweest", besluit Gueye. "Het is nu tijd voor actie."

Trade for Development Centre
februari 2014

Gecertificeerde vis?

Bewuste consumenten vinden in de winkelrekken vis met het blauwe MSC-keurmerk. De Marine Stewardship Council is wereldwijd veruit de belangrijkste organisatie die producten uit duurzame visvangst labelt.

"Voor ons artisanale vissers is MSC-certificering echter onhaalbaar," reageert Gueye. "Dat heeft zowel te maken met de kosten verbonden aan certificering als met de enorme hoeveelheid gegevens die gevraagd worden."

MSC erkent die kritiek en heeft daarom voor artisanale vissers specifieke criteria uitgewerkt die vertrekken vanuit de beoordeling van de risico's van de visvangst. Er zijn enkele voorbeelden in Zuid-Amerika, maar Afrika blijft voor MSC een blinde vlek.

Hopen op een duurzame toekomst voor de Senegalese vissers © Stuart Gaunt

V.U.: Carl Michiels, BTC Hoogstraat 147 1000 Brussel

BTC TRADE FOR DEVELOPMENT
WWW.BEFAIR.BE
DE BELGISCHE ONTWIKKELINGSSAMENWERKING .be

De meningen die in deze publicatie naar voren worden gebracht zijn niet noodzakelijk de opvattingen van BTC of de Belgische Ontwikkelingssamenwerking.

Bronnen:

FAO: www.fao.org/fishery/countryprofiles/search/fr
http://www.irinnews.org/report/95893/senegal-overfishing-culprits-and-consequences
APRAPAM: www.aprapam.org
Tafsir Malick Ndiaye, *La pêche illicite non declarée et non reglementée en Afrique de l'Ouest*. (via aprapam.org).
Greenpeace Afrique: www.greenpeace.org/africa/fr/notre-action/Defendons-nos-oceans
Rapporten Greenpeace:
Cette Afrique qui nourrit l'Europe, maart 2010.
Des filets vides, un futur compromis, 2011.
Main basse sur la Sardinelle, 2012.
Sogui Diouf, *Senegal faces Russian pressures for access to fish: vigilance is required*, januari 2014 (via www.cape-cffa.org)
Reactie Europa:
L'Afrique nourrit l'ogre Européen ? Ce que le monstre répond: eeas.europa.eu/delegations/senegal/documents/presse_corner/20110712_reponse_rapport_greenpeace_fr.pdf
Is Europe really giving Senegal such a raw deal? ec.europa.eu/fisheries/cfp/international/agreements/senegal/senegal_0808_en.pdf
GVB: ec.europa.eu/fisheries/reform/faq/index_nl.htm, ec.europa.eu/fisheries/cfp/international/agreements/index_fr.htm
Overbevissing, de zeeziekte. Is verantwoorde visserij de remedie? Trade for Development Centre, 2010: www.befair.be.